

روش‌های تدریس سنتی و نوین

نگاهی به سوی آموزش

دکتر مریم اسمعیلی

دکتر زهرا کرمانی مامانی (عضو گروه پژوهشی

علوم شناختی جهاد دانشگاهی)

سرشناسه	: اسمعیلی، مریم، ۱۳۵۹ -
عنوان و نام پدیدآور	: روش‌های تدریس سنتی و نوین : گامی به سوی آموزش/ مریم اسمعیلی، زهرا کرمانی-مامازندی
مشخصات نشر	: تهران: سایلان: جهاد دانشگاهی، واحد استان البرز (خوارزمی)، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری	: ۱۹۵ ص.: جدول، مصور.
شابک	: 978-600-97890-3-0
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه: ص. ۱۸۹-۱۹۵.
موضوع	: تدریس -- روش‌شناسی
موضوع	: Teaching -- Methodology
موضوع	: تدریس اثربخش
موضوع	: Effective teaching
شناسه افزوده	: کرمانی مامازندی، زهرا، ۱۳۶۰ -
شناسه افزوده	: جهاد دانشگاهی. واحد استان البرز (خوارزمی)
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۶ ر۹ الف/۳/۲۵ LB1۰
رده بندی دیویی	: ۳۷۱/۱۰۲
شماره کتبی/نسخه ملی	: ۴۸۴۴۷۴۸

نام کتاب: روش‌های تدریس سنتی و نوین

نویسنده: مریم اسمعیلی، زهرا کرمانی مامازندی

ناشر: سایلان با همکاری جهاد دانشگاهی واحد استان البرز (خوارزمی)

تیراژ: ۵۰۰ جلد

ناظر فنی: مسعود خورسندی

چاپ و صحافی: زنوبر/ایمانه

سال چاپ: اول ۱۳۹۶

قیمت: ۱۵۰۰۰ تومان

نشانی: خ انقلاب، خ ۱۲ فروردین، کوچه مهر، پلاک ۸، انتشارات علم و دانش، پخش تدبیر

تلفن: ۶۶۴۱۶۳۴۱ تلفکس: ۶۶۹۶۱۵۰۴

مقدمه.....	۷
------------	---

بخش اول: روش های تدریس سنتی..... ۱۳

۱. روش تدریس حفظ و تکرار.....	۱۵
۲. روش تدریس سخنرانی.....	۱۷
۳. روش تدریس پرسش و پاسخ.....	۲۸
۴. روش تدریس نمایش.....	۳۰
۵. روش تدریس ایفای نقش.....	۳۲
۶. روش تدریس گردش علمی.....	۳۴
۷. روش تدریس بحث گروهی.....	۳۹
۸. روش تدریس آزمایشی.....	۷۲

بخش دوم: روش های تدریس نوین..... ۷۳

۱. روش تدریس چندرسانه ای.....	۷۵
۲. روش تدریس حل مسئله.....	۸۱
۳. روش تدریس واحد کار و پروژه.....	۸۵
۴. روش تدریس بارش افکار.....	۸۶
۵. روش تدریس بدیعه پردازی.....	۹۱
۶. روش تدریس مشارکتی.....	۹۲
۷. روش تدریس مبتنی بر تعامل همسالان.....	۱۱۲

۱۲۱.....	۸. روش تدریس کاوشگری
۱۳۱.....	۹. روش تدریس شبیه سازی رایانه ای
۱۳۷.....	۱۰. روش تدریس مثال محور
۱۴۱.....	۱۱. روش تدریس خصوصی
۱۴۵.....	۱۲. روش تدریس بازخورد محور
۱۵۶.....	۱۳. روش تدریس خودتبیین گری
۱۶۵.....	۱۴. روش تدریس دالتون
۱۶۷.....	۱۵. روش تدریس نمونه سازی
۱۶۹.....	۱۶. روش تدریس دکرونی
۱۷۰.....	۱۷. روش تدریس غیرمستقیم مشارکتی
۱۷۳.....	بخش سوم: مهارت های فرایند تدریس
۱۷۵.....	۱) مهارت های قبل از تدریس
۱۸۲.....	۲) مهارت های ضمن تدریس
۱۸۵.....	۳) مهارت های پس از تدریس
۱۸۹.....	منابع

مقدمه

در دنیای پیچیده، هیچکس بی نیاز از تعلیم و تربیت نیست. امروزه فعالیت در مدرسه و در امر آموزش، خود بخش عظیمی از زندگی انسان ها شده است. لحظاتی را به خاطر می آوریم که چگونه نشستن در کلاس، گوش دادن به صدای یکتواخت معلم، حفظ کردن بدون فهم مطالب درسی، دهره و اضطراب ناشی از امتحان، و سرزنش معلمان و والدین موجب نفرت و گریز ما از کلاس درس و محیط آموزشی می شد. راستی چرا؟! چرا فعالیت های آموزشی نتوانست ما را با محیط آموزش مانوس، و به یادگیری علاقه مند کند؟ چرا فعالیت های مدرسه با تهدید همراه بود؟ چرا شاگردان از تعطیل شدن مدرسه احساس رضایت و خوش حال می کردند؟ مقصر اصلی چه کسی بود؟ معلم ناتوان و ناآگاه یا شاگرد بی علاقه و بی استعداد؟ آیا معلمان تعلیم و تربیت، نتوانسته اند امکانات مطلوب یادگیری و زمینه های شکوفایی استعداد شاگردان را فراهم کنند؟ و یا انتخاب روش های تدریس به درستی انجام نشده است؟

آگاهی و شناخت معلم از اصول و روش های تعلیم و تربیت عامل مهمی است که می تواند او را در کار خود موفق سازد. معلم باید قادر باشد با شناخت شاگردان و آگاهی از فرایند تدریس، نیازهای آنان را مشخص کند و با در نظر گرفتن تنوعی های ایشان به ایجاد وضعیت مطلوب آموزش اهتمام ورزد. انتخاب روش تدریس یکی از مراحل مهم طراحی آموزشی است. معمولاً معلم بعد از انتخاب محتوا و قبل از تعیین سبک، باید، خط مشی و روش مناسب تدریس خود را انتخاب کند؛ چون خط مشی معلم و روش تدریس او چگونگی فعالیت شاگردان را برای رسیدن به هدف های آموزشی مشخص می سازد. معلم بدون شناخت روش های مختلف تدریس، هرگز به انتخاب صحیح آن نخواهد بود. او هر اندازه که با روش های تدریس آشنا باشد در موقعیت های مختلف برای رسیدن به مقاصد آموزشی، آزادی عمل بیشتری خواهد داشت.

در گذشته اعتقاد بر این بود در کلاس ها یادگیری واقعی صورت می گیرد که دانش آموزان ساکت و آرام در گوشه ای نشسته و به صحبت های معلم گوش فرا دهد. امروزه با توجه به

تغییرات روزافزون فناوری از معلمان نیز خواسته می‌شود از روش‌ها و برنامه‌هایی استفاده کنند که دانش آموزان را به فعالیت وادار کند.

تغییر در شیوه‌های یاددهی - یادگیری و استراتژی‌های تدریس و ابداع و نوآوری فراوان و مستمر در این زمینه، راهبردهای یاددهی - یادگیری جدید کاربردی و اثربخش را فراوانی معلمان قرار داده که در صورت آموزش آن‌ها توسط معلمان امکان آموزشی خوبی در اختیار آن‌ها قرار می‌گیرد که می‌تواند به فراخور شرایط، ویژگی‌ها و مشکلات هر یک از کلاس‌های خود، از آن‌ها بالاترین بهره و استفاده را ببرند. به عنوان مثال راهبردهایی همچون حل مسئله، شبیه‌سازی، ایفای نقش و بارش مغزی که هم‌اکنون در کشورهای توسعه‌یافته به عنوان راهبردهای مناسبی و تعاملی در امر یاددهی - یادگیری فراگیران کاربرد فراوانی یافته است ولی در حالی حاضر در نزد اکثر معلمان مهجور و ناشناخته مانده است کاربرد این روش‌ها در حین تدریس توسط معلمان، در تعمیق یادگیری فراگیران و نهادینه شدن اطلاعات و کاربردی شدن آن‌ها نقش زیادی دارد و درواقع با این روش‌ها، می‌توان به جای انتقال صرف مفاهیم، در نزد دانش آموزان مفهوم‌سازی کرد.

یکی از اهداف عمده آموزش و پرورش ترغیب به حل مسئله، آفرینندگی، خلاقیت و ابتکار در دانش آموزان است. با این توانایی‌ها دانش آموزان می‌توانند با شرایط گوناگون زندگی و موقعیت‌های جدید سازگار شوند و رشد این توانایی‌ها از طریق روش‌های تدریس فعال میسر می‌باشد.

تردیدی نیست که پرورش استعدادها و توانایی‌های بالقوه دانش آموزان به عنوان یک ضرورت و مسئولیت اجتماعی از اهم وظایف کارگزاران جامعه و مسئولان و مدیران نظام آموزشی به ویژه معلمان است، بنابراین در نظام آموزشی هر کشور معلمان بیشترین و برترین نقش را بر عهده دارند و می‌توانند با به کارگیری روش‌های تدریس فعال چهره آموزش را دگرگون کرده و فضای مدرسه را به فضای محبت، رشد و بالندگی مبدل نمایند. وجود منابع لازم و داشتن استقلال‌های کافی در محیط آموزشی باعث می‌شود که دانش آموزان بتوانند ابتکار عمل به خرج دهند و با دیدی تازه موقعیت‌ها را درک کنند و به موضوعات اطراف علاقه نشان دهند.

متخصصین تعلیم و تربیت در تلاش برای ارائه روش‌های مناسب و مفید جهت استفاده از فرصت‌ها و امکانات آموزشی در راستای یادگیری بهتر، عمیق‌تر و سریع‌تر، ضمن مخالفت با

تعاریف قبلی تدریس که آنرا انتقال معلومات می دانستند، تدریس را کمک به یادگیرنده برای تفهیم و درک مطالب می دانند.

روش های یادگیری به دو دسته کلی قابل تقسیم است. در بین روش های یادگیری، برخی معلم محور^۱ است که در آن معلم محور فعالیت های آموزشی است و برخی یادگیرنده محور^۲ است که در آن دانش آموز محور یادگیری است. با توجه به تأثیر خاص رویکردهای یادگیرنده محور، امروزه این روش ها توجه محققان و مربیان را به خود معطوف داشته است. در بین روش های یادگیرنده محور، روش «بحث گروهی^۳» از اهمیت ویژه ای برخوردار است.

تحول علم و فن آوری، ضرورت تحول در فرآیند فعالیت های آموزشی را انکارناپذیر ساخته است. یکی از راه های مناسب برای نیل به اهداف آموزشی و درسی، فرآیند تدریس است که به دلیل اهمیت آن در آموزش، بسیار مورد توجه مدرسين قرار گرفته است.

اصطلاح تدریس، اگرچه در طول تاریخ و در فرهنگ های مختلف به گونه های مختلف و مجریان برنامه های درسی با معانی و برداشت های مختلف دارند. برداشت های مختلف معلمان از مفهوم تدریس می تواند در تفسیر آنان نسبت به دانش آموزان و نحوه ی کار کردن با آنها تأثیر مثبت یا منفی بر جای گذارد. برداشت چندگانه از مفهوم تدریس می تواند دلایل مختلفی داشته باشد؛ از مهم ترین آنها ضایع دانش پایه و اختلاف در ترجمه و برداشت نادرست معلمان از دیدگاه های مختلف تربیتی است. گاهی آشفتگی و اغتشاش در درک مفاهیم تربیتی به حدی است که بسیاری از کارشناسان، معلمان و دانشجویان این رشته مفاهیمی چون پرورش، آموزش، تدریس و حرفه آموزی را یکی می دانند و به جای هم به کار می برند. این مفاهیم اگرچه ممکن است در برخی جهات و وجوه مشترک و درهم تنیده داشته باشند، اصولاً مفاهیم مستقلی هستند و معنای خاص خود را دارند. پرورش یا تربیت «جریانی است منظم و مستمر که هدف آن هدایت رشد جسمانی، شناختی، اخلاقی و اجتماعی یا به طور کلی رشد همه جانبه شخصیت دانش آموزان در جهت کسب و درک معارف بشری و هنجارهای مورد پذیرش جامعه و نیز کمک به شکوفا شدن

1. teacher-centred Method

2. Student-Sentred Learning

3. Group discussion.

استعداد آنان است». بر اساس چنین تعریفی پرورش يك نظام است، نظامی که کارکرد اساسی اش شکوفا کردن استعداد و تربیت شهروندانی است که هنجارهای موردپذیرش جامعه را کسب کنند و متعهد به ارزش های آن باشند. حتی بسیاری از صاحب نظران تربیتی کارکردی فراتر از کارکرد ذکرشده برای پرورش قائلند و معتقدند که القای ارزش ها و سنت ها و اخلاقیات پذیرفته شده جامعه به افراد یکی از قدیمی ترین دیدگاه پرورشی است، به جای چنین کارکردی، نظام تربیتی باید رشد مهارت های شناختی از قبیل تفکر انتقادی، تحلیل ارزش ها و مهارت های گروهی را در کانون کارکردهای خود قرار دهد تا زمینه ی مردم سالاری در جامعه فراهم شود. گروهی دیگر نیز بر این باورند که نظام تربیتی باید عامل تغییر و تحول اجتماعی باشد.

تحلیل مفاهیم کارکردهای ذکرشده نشان می دهد که به هیچ وجه نمی توان مفهوم «پرورش» را با مفاهیمی چون آموزش، تدریس و یا حرفه آموزی یکی دانست. پرورش مفهومی کلی است که می تواند سایر مفاهیم را در درون خود جای دهد. مفهوم آموزش برخلاف پرورش يك نظام نیست، بلکه آموزش فعالیتی است هدف دار و از پیش طراحی شده، که هدفش فراهم کردن فرصت ها و موقعیت هایی است امریادگیری را در درون يك نظام پرورشی تسهیل کند و سرعت بخشد. بنابراین آموزش وسیله ای است برای پرورش، نه خود پرورش. آموزش يك فعالیت مشخص و دقیق طراحی شده است؛ پس هدف های آن دقیق تر و مشخص تر و زودرس تر از هدف های پرورشی است. آموزش ممکن است با حضور معلم و یا بدون حضور معلم از طریق فیلم، رادیو، تلویزیون و سایر رسانه ها صورت گیرد.

مفهوم تدریس به آن قسمت از فعالیت های آموزشی که با حضور معلم در کلاس درس اتفاق می افتد اطلاق می شود. تدریس بخشی از آموزش است و همچون آموزش يك سلسله فعالیت های منظم، هدف دار و از پیش تعیین شده را در برمی گیرد و هدفش ایجاد شرایط مطلوب یادگیری از سوی معلم است. به آن قسمت از فعالیت های آموزشی که به وسیله ی رسانه ها و بدون حضور و تعامل معلم با دانش آموزان صورت می گیرد به هیچ وجه تدریس گفته نمی شود. بنابراین آموزش معنایی عام تر از تدریس دارد، به عبارت دیگر می توان گفت هر تدریسی آموزش است، ولی هر آموزشی ممکن است تدریس نباشد.

تدریس بخشی از آموزش است و همچون آموزش یک سلسله فعالیت‌های منظم، هدف مدار و از پیش طراحی شده را در بر می‌گیرد و هدفش ایجاد شرایط مطلوب یادگیری است. در واقع، به مجموعه تدابیر منظمی که معلم برای رسیدن به هدف، با توجه به شرایط و امکانات، اتخاذ می‌کند روش تدریس می‌گویند. در طبقه‌بندی هرم میلر^۱، تعیین مدل و شیوه تدریس وابستگی مستقیم به طبقه‌بندی سطوح یادگیری و اهداف آموزشی دارد. اگر اهداف غیر رفتاری باشند انجام سخنرانی^۲ و مطالعه کتاب‌ها کافی هستند اما اگر اهداف آموزشی از انواع رفتاری باشند، طبیعتاً شیوه تدریس متناسب با سطح مورد نظر یادگیری نیز فرق می‌کند. صولاً وقتی رفتار فردی تغییر یافت می‌گوییم که وی چیزی آموخته است. این یادگیری زمانی پایدار و عمیق است که فراگیر در یادگیری خود مشارکت فعال داشته باشد. همچنین موفقیت معلم در هدایت هر فرد آموزنده‌ای اعم از معلم، دبیر، مربی و استاد علاوه بر اطلاعات تخصصی که باید در کار خود داشته باشد بستگی به راه و روشی دارد که در کار خود انتخاب می‌کند.

تدریس عبارت است از تعامل یا رفتار انتقال معلم و شاگرد، بر اساس طراحی منظم و هدف‌دار معلم، برای ایجاد تغییر در رفتار شاگرد. تدریس مفاهیم مختلف مانند نگرش‌ها، گرایش‌ها، باورها، عادت‌ها و شیوه‌های رفتار و به‌طور کلی انواع تغییراتی را که می‌خواهیم در شاگردان ایجاد کنیم، در بر می‌گیرد. تدریس چیزی جز فعالیت آموزشی نیست و معلم هر کاری انجام دهد که موجب یادگیری شود تدریس است. برای تدریس احتیاج به روش و شیوه است و در نهایت نیاز به مهارت آموزشی در کلاس است.

سابقاً تدریس را درس دادن یا انتقال معلومات و تجارب معین از ذهن معلم به ذهن دانش‌آموزان تعریف می‌کردند. بر اساس این تعریف، وقتی معلم وارد کلاس می‌شود به فعالیت سخن گفتن می‌پرداخت و فراگیران جز گوش دادن و اجرای دستورها و یا انجام تکالیف تحمیلی او، وظیفه و نقشی نداشتند؛ لیکن امروزه تدریس را تحریک، راهنمایی، سازمان دادن یا درگیری فراگیران تعریف می‌کنند. از این رو معلم درس را با سؤال شروع می‌کند. مهم‌ترین فرق این تعریف با تعریف قبلی، این است که در تعریف اخیر، معلم فقط نقش

محرک و راهنما و سازمان دهنده دارد و فراگیر است که باید فعالیت کند؛ زیرا یادگیری وقتی درست انجام می‌گیرد که با فعالیت یادگیرنده همراه باشد و یادگیری مطمئن و مؤثر، تنها هنگامی امکان‌پذیر است که یادگیرنده شخصاً فعالیت کند. از طرف دیگر در تدریس به این معنا، معلم نقش ضبط صوت متحرک را ایفا نمی‌کند بلکه وظیفه سنگین‌تر راهنمایی و سازمان‌دهی را به عهده دارد. تدریس اثربخش، یادگیری معنادار را نتیجه می‌دهد؛ یعنی یادگیری، وقتی اتفاق می‌افتد که برای فراگیران کاملاً معنادار باشد و یادگیری در صورتی معنادار خواهد بود که فراگیران علاوه بر شناخت مفاهیم و ارزش آن شخصاً در امر یادگیری سهم برده و نسبت به آن موضوع احساس نیاز نمایند.

روش تدریس محروس فعالیت‌های برنامه‌ریزی شده‌ای است که در نهایت نه برای ارائه تدریس بهتر، بلکه برای یادگیری بهتر به کار می‌رود بنابراین هر الگوی تدریس در واقع یک الگوی یادگیری است که به توسعه شبکه‌های برخورد فراگیران با مسایل، کمک می‌کند. بنابراین آنچه ذکر شد روش تدریس عبارت است از: راه منظم، قاعده‌مند و منطقی برای ارائه درس.